

IL·LUSTRACIONS DE X. CARBONELL

En el fons de la tardor

MIQUEL PAIROLÍ

Agunes papallones de nit, grasses i peludes, voletejaven atretes per la llum groga i pansida de la bombeta. Eren les restes d'una raça devastada per les pluges inclements de les darreries d'estiu. Eloi contemplava amb una fixesa indiferent al vol inútil, cansat, gens vivaç d'aquelles criatures quotidianes i misterioses que semblaven conscients de la fi que la naturalesa, immutable i cruel, els assignava.

S'aixecà i anà a apagar la llum, estaria més bé. En asseure's altre cop al banc de pedra que hi havia a l'entrada de la casa, recordà, amb ironia i una certa amargor, quantes vegades no havia sentit a dir a un i altre que aquelles papallones que s'obstinaven a volar entorn de llum presagiaven l'arribada d'alguna carta, per ventura inesperada. No en rebria pas cap, de carta. Qui podia escriure-li? S'assegué al banc i estirà les cames enfora. La capsa de cerilles era al butxacó dels pantalons i encengué la cigarreta que, feia estones, romania apagada, resseca, als llavis. La gata, passant amunt i avall, se li refregava en els pantalons pel ventre de la cama; passava tot el cos i després la llarga cua, amb lentitud, amb voluntat.

Ell l'amoixà i la féu jaure a terra, al costat seu, mentre seguia acaronant-la. La mà aspra, grossa, deformada i encallida pel treball, de dits gruixuts, un poc corbats endintre, allisava el pèl finíssim, fred i humit de la gata. Era una nit de les darreries de setembre. Hi havia calitja i la lluna era a punt de fer el ple. *Potser demà plourà, pensà Eloi, i es fixà en l'home que es veu a la lluna amb un feix de llenya a l'esquena.* De petit sovint l'havia contemplat estones i estones. Ara semblava una pàl·lida, difusa sanguina. El camp era en silenci, un silenci espès, com una respiració agonitzant, oblidat ja aquell silenci ple de vida i de lubricitat dels mesos d'estiu i sense arribar tampoc en aquella quietud puríssima i glacial de la nit d'hivern. Les fulles del gran lledoner que hi havia a unes passes de la porta del mas semblaven concentrar tota aquella cansada palpitació nocturna. Només el fil elèctric dels rantells posava un punt de nerviositat, d'obsessió, era un zumzeig insistent, d'una absurda tenacitat, que acabà neguitejant Eloi.

En el fons de la tardor

Amb recança, s'aixecà i entrà a la casa, va ajustar la porta i pujà, a les palpentes, a la sala. A dalt, encengué el llum i va ficar-se al *quarto gran*, una habitació en la qual ell mai no havia vist dormir ningú, tot i que tenia un llit tarat i la calaixera més luxosa de la casa. Era una vella calaixera de noguer amb incrustacions de marqueteria que formaven capriciosos dibuixos de flors i d'altres formes imprecises, volutes que emmarcaven els panys dels calaixos i que remataven també les simulades columnes dels laterals del moble. Era una peça antiga que els corcs, amb llur treball pacient i destructiu, anaven socavant. Va obrir el calaix de dalt i recordà, com feia molt sovint als darrers dies, la seva infantesa, que d'amagat remenava aquests calaixos. Res no hi era canviat. Hi trobà, ben plegada, la còpia del testament del seu besavi, un testament pobre, migrat, humil, que gairebé no mereixia l'administrativa solemnitat de les fulles de paper *canson* esgrogueïdes pels anys. *Sempre hem estat del pobres*, mormolà Eloi, tot arraconant-les al fons del calaix. S'entreguè després amb uns salconduits a nom de la seva mare, que li havien estat estesos, acabada la guerra, per les autoritats franquistes i, finalment, amb un sentiment imprecís i agre, barreja de nostàlgia i de menyspreu, va tenir a les mans un plec de cartes que, anys enrera, li havien fet comprendre el món, la vida, d'una altra manera, li havien permès alguna minsa il·lusió, una incerta esperança.

El calaix del mig mai no havia cridat la seva atenció. Era ple d'una roba que exhalava aquella sentor forta i dolça de la roba endreçada, de neftalina. En aquella circumstància, però, volgué esbrinar què contenia exactament. Començà a desplegar les vànoves antigues, brodades, els llençols de fil, solcats per uns sécs profunds i groguencs, i en el fons del calaix trobà el que fóra el vestit de casament de la seva mare. El va desplegar i el va estendre sobre el llit, de manera que penjava per un dels costats. Amb la mà, amb una cadència lenta i repetitiva, allisà algunes arrugues que, per haver estat plegat d'una manera barroera, havia sofert el vestit. Féu unes passes enrera i el contemplà en perspectiva, fixament, una bona estona. Era un vestit de setí de cotó, negre, senzill, amb unes mànigues que es cordaven amb botons, així com l'escot, amb un coll curt i rodó i amb un cinyell per ajustar la cintura. Després s'hi acostà i l'olorà. Quedà corprès: per sota de l'embafadora i líquida ferum de naftalina, s'hi podia percebre, impregnada a la roba, dèbil i exigua, una lleu fortor de suor. De primer moment, Eloi es féu enrera, pres d'una temor vaga i incerta, després, però, tornar una i altra vegada, amb una avidesa obsessiva, a resseguir aquella sentor que li retornava una materialitat tan íntima del cos de la mare morta. Finalment cercà un penjador i penjà el vestit al ressalt d'un dels finestrons.

El calaix de baix, recordà, era el que més excitava la seva imaginació infantil. Va obrir-lo i de seguida descobrí aquella vella pipa de bruc que havia estat del seu avi. Era recremada de dintre i el gravat de la cassoleta molt irregular: algú, l'avi mateix segurament, s'havia entretingut amb un punxó o estilet a intensificar-lo i havia deixat la feina inconclusa. D'una manera reflexa, gairebé inconscientment, Eloi repetí un gest de la seva infantesa, dels seus deu o dotze anys: prengué la pipa i amb una precaució fonamentada en la repugnància —com aquell qui gosa i no gosa l'acostà a la boca i finalment va prémer-la amb els llavis. Aspirà i sentí a la boca la fortor del romaní que —li ho havien explicat— tenia el costum de fumar el seu avi. Quan, al cap d'una estona, tornà la pipa al calaix, cercà en un racó la vella pistola de *fouché*, que tant li havia exaltat la imaginació. L'arma era petita, manejable, de dos canons, amb la particularitat que els dos gallets restaven incrustats en el cos de l'arma i no es feien evidents fins que no es col·locava el martell en posició de disparar. Eloi empunyà la pistola i, estès tot el braç, féu el

gest d'apuntar vers el mirall de la calaixera amb la pistola a l'alçada de la vista, la mà un poc tremolosa. Del calaix obert eixia una olor de ranci d'unes capsetes que contenien mil lilaïnes: cotó, botelletes d'iode, pomades estantisse... Després, amb compte, desà la pistola sobre el llit, amb els llençols i les vànoves, donà una darrera ullada a una estilogràfica despuntada que havia estat del seu germà, i tancà l'últim calaix. Totes aquelles andrònimes que en un altre temps havien tingut utilitat i vida ara restaven abandonades, oblidades, ignorades. Es passà la mà per la cara, lentament d'una galta a l'altra i encengué una cigarreta.

A sobre del marbre de la calaixera hi havia dues floreres de globus amb un ramell de flors de roba, polsoses, a dintre i, enmig, un mirall tacat, en un senzill marc de fusta, que era el més corcat de tota la calaixera. Ell s'hi fixà en la desfeta del marc, i després observava al mirall. Morosament resseguí amb la vista i, de vegades, breu, amb la mà, els pòmuls pronunciats i el front ample i carrat, solcat per tres arrugues lleus, els ulls fondos, negres, d'una vivor obsessiva, les galtes primes i el nas recte i petit. Unes entrades que els anys havien anat accentuant encara feien més ample el front, el to del cabell era intensament moreno, pentinat endarrera, i la cara li negrejava perquè feia dies que no s'havia afeitat. *No he envellit gaire —pensà— però ja no sóc jove.*

Quan sortí de l'habitació, una sensació de malestar, una angúnia que li recorria la pell, quasi física, l'impulsà a obrir la finestra de la sala de bat a bat per retrobar-hi l'aire fresc d'aquella nit d'una tardor just estrenada. Recolzat a l'ampit acabà de fumar la cigarreta. El temps havia canviat. Feia un oratge lleu, fresc, que esbargia la calitja. Era estrany aquest canvi de temps, pensà Eloi, la pluja ara seria gairebé segura. A la llunyania, com una constel·lació, silenciosos i immòbils, es divisaven els llums fluorescents del poble de Ciurans i, escampats per la plana, ací i allà, els minúsculs i grogosos punts de llum d'alguns masos dispersos. Quan acabà de fumar la cigarreta, recorregué tota la casa tancant les finestres, barrà la porta, va apagar tots els llums i se n'anà a dormir. A l'habitació es despullà de pressa i es ficà al llit. Desitjava dormir i oblidar. Aviat s'adonà, però, que seria una nit d'insomni. S'obstinava en el dèbil raig de llum que entrava per les juntures dels finestrons, en els mil petits sorolls imprevistos que habiten la nit, i per la ment passaven totes les cavil·lacions. L'angoixa, com un verí lent i cruel, anava ofegant-lo, encerclant-lo. Tota la vida havia tingut por. En els últims dies, però, aquesta sensació freda i obscura, atterradora, havia esdevingut una opressió insuportable. Por i angoixa marcaven totes les seves hores des que l'amo de la casa li explicà que volia el mas per a ell i que, per tant, hauria de marxar-ne.

Eloi havia nascut en aquella petita i antiga masia d'enfora Ciurans i pràcticament mai no se n'havia mogut. La casa era ben situada, sobre un pujol, però les terres eren magres. El seu pare morí quan ell era un infant escanyolit, amb uns ulls fondos i negríssims, tímid i dèbil. A ell i al seu germà gran els pujà la mare, amb penes i treballs, entre petons barroers i misèria. En Joan, el germà, quan tornà del servei se n'anà a Barcelona, s'hi casà i ja no va voler saber res més ni del poble ni d'ells. Eloi i la mare restaren a la casa, ella envellint amb aquella fermesa de les dones de pagès feineres i humils i ell marcint la seva joventut, temorenc i vergonyós, redossat en un viure esquifit, de mitges paraules i de morbositats. Els anys passaren fugaços i grisos, la mare, la casa i la terra havien estat sempre el món clos i perfet d'Eloi, un Eloi feble, simple i bondadós. Quan decantaren els trenta anys, s'esvaniren les tímides il·lusions amargues, envoltades d'escrúpols i aprensions, que li havien fet somniar una dona, que li havien realment acostat una dona. Eloi aleshores s'alliberà d'aquella contradictòria tensió entre una vida nova

a què l'empenyia la inèrcia social i les seves més profundes i inconscients inclinacions. La mare anava envellint i el mas cada dia donava menys, però ell voldria restar amb la mare i la casa. Quan la mare morí, en la pura vellesa, després d'una agonia llarga i treballosa, Eloi, sol i encara més desemparat, esdevingué un personatge esquerp i excèntric, anava deixat, treballava poc, es va vendre el poc bestiar que li restava. Tenia por, defugia la gent, gairebé ni s'acostava a Ciurans. Ara l'amo el feia marxar de la casa. Què faria? On aniria? Havia pensat d'anar a Barcelona, potser trobaria el seu germà. S'agemolí al llit i els ulls se li humitejaren. Romangué en un estat de malenconiós abaltiment fins a la matinada. Aleshores, en aquella hora llarga i profunda, acotxat per la remor monòtona i indiferent de la pluja de tardor, lenta, la son el vencé.

L'endemà s'aixecà a mig matí. Ja havia parat de ploure i feia un sol musteït, presoner de la teranyina de la boira; tal vegada, però, en la plenitud del migdia esdevindria radiant, doll d'aquella bellíssima llum daurada de la tardor. La terra desprenia una alè espessa, lassa, com un cos retut del joc de l'amor, una exsudació àcida, mineral. Eloi emprengué el

camí de les serres de Morrell. Travessà la pineda del Rajaret, que desprenia una olor penetrant, humida, una fortor de fermentació, i s'encaminà, després de passar a tocar les parets del Pradell, la masia més esponerosa dels encontorns, vers els primers turons de les serres. Trecà tot el dia per les espesses bosquíries de Morell, sota la blavor fonda del cel. Entre el bosc frondós, resseguit de corriols retorts i molls, veié la viva fugaç i àgil de l'esquirol, la cua blanca d'una llebre esquerpa que corria a encauar-se, l'ossada resseca d'un anyell que, perdut, s'endinsà al bosc i, exhaust, morí en un jaç de gatell i falgueres. Tot el dia Eloi caminà errant pel bosc sense cap ruta ni cap intenció. Trobà cireres d'arboç i menjà el fruit roig, silvestre i aspre amb una fal.lera infantil; recordà quantes vegades, tants anys enrera, amb el seu germà, no havien anat a bosc a omplir un cistell de vímet —en bell cistell pintat amb flors verdes, vermelles i grogues—, a collir les humils i delicioses cireres d'arboç. Begué a les petites gorgues dels torrentols boscats, contemplà les salamandres que serpentejaven amb el seu groc d'atracció de fira per les aigües més netes dels bassals i, quan el sol

En el fons de la tardor

esdevingué un cercle sagnant al caient de la posta, empenqué el camí de retorn. Sobre la plana, vasta, començava a davallar el vel amorós de l'ombra. De lluny, la terra obscura dels seasons treballats, la verdor fosca dels camps d'usurda, els rostolls abandonats, d'un groc descolorit, la profusió laberíntica dels horts dispersos. Eloi, caminant de cara a la posta, va passar a tocar les figueres, que eren en terres del Pradell i que oferien el seu fruit grant, carnós, rogent, saborós com una mel. Creuà algunes paraules amb un veí que tornava del tros, es fixà en l'assaonada decrepidud dels camps de blat de moro i arribà al mas, la volta del cel d'una blavor quasi marina, a trencant de nit.

Les hores següents passaren massa ràpides en el neguit i l'angoixa d'Eloi. La nit fou febrosa i a les primeres llums de l'alba, inquiet, saltà del llit disposat a reunir tot el que volia emportar-se'n. Quasibé ni menjà. Aplegà roba i recorregué tota la casa recercant estris dispersos, foteses que volia endur-se'n, moltes d'elles inútils, les quals prenia, però, gairebé inconscientment, perquè guardaven en la seva presència i en el seu tacte dies i records, com un testimoni immòbil i íntim d'uns anys que en aquest moment, ara, en aquesta dolorosa circumstància, se li representaven feliços i ideals. Tal vegada, però, mai no ho havien estat.

Féu un dia assolellat i quiet, un d'aquests dies d'entrada de tardor silenciosos i plàcids. El sol cobrí el seu cercle amb una elegant serenitat, els horitzons foren vastos i blavosos, una pau condormia els camps sobre la vida fervent i tràgica de les criatures. Cap al tard, el dia morent, com un adagio barroc, empenqué el camí de l'estació. S'havia afaitat i s'havia posat la camisa blanca. El tern, tot i que li anava balder, l'engavanyava. Caminava de pressa, amb pas ràpid, i, carregat com anava, gairebé trencà la suor. En una mà portava la vella maleta que havia estat del seu pare, plena a seny de tota mena de coses, roba, papers, eines domesti-

ques, sabates, tant que per tal de tancar-la haiva hagut d'estrènyer-la amb cordills, i a l'altra portava un cistell enreixat amb la gata que miolava ajuguda sobre un sòl de saques velles. De lluny, en una regolfada del camí, va aturar-se a mirar la casa. Tots els llums eren tancats. La foscor agrisada dels murs feia contrast amb la verdor aigualida del lledoner; tot, però, anava refonent-se en l'ombra imperiosa del crepuscle. Les finestres eren grops obscurs, cavernes fondes els porxos. Va caminar un quart llarg i arribà a les primeres cases de Ciurans sota una lluna nívda, puríssima, flonja com un pa calent.

Al poble va haver d'aturar-se a parlar amb un i altre i explicarlos que marxava però, esquívol i embarbussat, procurà fer-ne via. Els qui el coneixien de tants anys se n'estranyaren, tot i que, als últims temps, a Ciurans es considerava Eloi, d'una manera força estesa, com a un home extravagant, transtornat per la solitud, a la ratlla de l'alienació. Una colla de mainada, quan sentiren els miols de la gata dintre el cistell, començaren a córrer-li tot voltant i a befar-lo fins que algú els féu marxar. Eloi arribà a l'estació panteixant i suós. Comprà el bitllet i, assegut en el banc arruïnat, esperà el tren.

La farralla arribà amb un soroll pesat i agut i amb un aire rutinari. Eloi s'hi enfilà maldestre i atabalat. Un cop a dins, li costà de trobar un departament que no fos atapeït de gent de totes les edats i de les més variades i singulars fesomies. Finalment s'acomodà en un compartiment on només hi havia tres persones: una dona d'uns quaranta-cinc anys, que anava amb una nena, i un noi que duia barba i els cabells molt llargs i un gran equipatge. El noi, condormit en un racó del compartiment, prop de la finestra, no s'immutà per l'arribada del nou viatger. La nena, en canvi, començà a mirar encuriosida la gata i a fer-li festes. La dona que l'acompanyava, petita i seca, vestida amb mal gust, va trobar el motiu per menar conversa a Eloi, el qual anà contestant d'una manera elusiva i estricta sense prendre mai la iniciativa. Tot era en una penombra de color de safrà. Passà el revisor, eixut i malcarat, i d'altres viatgers que corrien amunt i avall del tren furetejaven de tant en tant a l'interior del departament. Les estacions s'anaven succeint, solitàries i miserables. La nena s'adormí agemolida a la falda de la dona. A la llunyania cremaven els llums humils de les cases disperses i dels petits poblets, sota el cristall opac de la lluna. Passaren pobles i vilatges. En un d'ells baixaren la dona i la nena, que s'acomiadà de la gata amb una mirada llarga i trista. A l'interior del compartiment s'hi anava setint fredor. El xiulet de les estacions era atrotinat i indiferent. Després de dues hores llargues, s'albiraren els llums de sala de dissecció, ataronjats, fredíssims i sinistres de la gran ciutat. Reclinat en el capçal, afeblit i amb el cap espès, Eloi s'endormiscà.

El tren corria llançat. Un munt d'imatges hipnagògiques, grotesques, absurdes l'assaltà tan bon punt tancà els ulls. No es pot dir que dormís, només donava vida en aquells fantasmes que barrejaven de manera absurda el seu passat. Tot era presidit per una escala blanca, immensa, altíssima, nua, irreal. Quan es desvetllà el tren entrava a la ciutat, travessava suburbis miserables, i la mirada, tèrbola, es fixà en una papallona nocturna, grassa i peluda, que acabava de morir esclafada al vidre de la finestrella. El seu cos rebentat segregava un líquid grogós i limfàtic que s'escolava vidre avall.

